

Ковальська Г.Л.
кандидат архітектури,
доцент кафедри дизайну
архітектурного середовища
Київського національного
університету будівництва
і архітектури

ТЕРИТОРІАЛЬНІ ОСВІТНІ ОКРУГИ — ОДИН З ЕФЕКТИВНИХ НАПРЯМІВ МОДЕРНІЗАЦІЇ ШКІЛЬНОЇ МЕРЕЖІ

Багатоукладність та багатогранність освіти обумовлює створення різних типів навчально-виховних закладів, які відповідали б освітнім запитам дітей різного віку та різних природних і фізичних даних. Для виховання підростаючого покоління та підготовки до подальшого навчання передбачається формування широкої мережі дошкільних виховних закладів з профільними групами художньо-естетичного, фізкультурно-оздоровчого напрямів, з вивченням іноземних мов тощо. Розповсюджуються також комбіновані, прогулянкові, оздоровчі дитячі дошкільні заклади, групи короткотривалого перебування дітей та інші дошкільні виховні заклади нового покоління.

В умовах незалежності значно змінилася також структура загальноосвітніх навчальних закладів. Якщо мережа шкіл в радянський період формувалася на основі однотипних державних середніх шкіл (в яких спільно навчалися всі учні 1–10 (11) класів), то новим законодавством передбачаються загальноосвітні навчальні заклади різних типів і форм власності. Відповідно до освітнього рівня, який забезпечується загальноосвітнім навчальним закладом (початкова загальна освіта, базова загальна середня освіта, повна загальна середня освіта), можуть створюватися різні типи загальноосвітніх навчальних закладів I, II, III ступенів.

У законодавчих та науково-методичних документах з проблем розвитку загальної освіти відзначається, що школи кожного з трьох ступенів можуть функціонувати самостійно або разом, створювати навчально-виховні комплекси у складі навчальних закладів різних типів і рівнів акредитації, а також навчально-виховні об'єднання з дошкільними та позашкільними навчальними. Це вагомі правові педагогічні положення, які показують реальні напрями удосконалення шкільної мережі, значно розширюють можливості комплексного формування ефективної мережі закладів загальної освіти залежно від місцевих соціально-економічних і містобудівних умов. До загальноосвітніх навчальних закладів належать також гімназії, ліцеї, колегіуми, школи-інтернати, санаторні школи, шко-

ли соціальної реабілітації та ряд інших спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладів.

Отже, сьогодні шкільна мережа може формуватися на основі різних типів загальноосвітніх навчальних закладів. Якщо раніше гостро стояла містобудівна проблема раціонального розміщення в структурі ущільнених житлових районів однотипних укрупнених шкіл, то в нинішній час виникає не менш гостре завдання раціонального розміщення широкої мережі різнотипних загальноосвітніх навчальних закладів та створення в них якісної навчально-матеріальної бази.

Як показує досвід формування мережі дитячих дошкільних закладів, загальноосвітніх і інших закладів освіти та підтверджують дослідження педагогів, на жаль, неможливо створити у всіх мікрорайонах у кожному навчальному закладі поблизу житла повноцінну матеріальну базу. Для цього немає необхідних економічних ресурсів, відсутні відповідні територіальні умови для будівництва сучасних добре оснащених навчальних корпусів, спортивних майдаників в житлових районах, де мешкають діти. Проблемно також укомплектувати кожний навчальний заклад досвідченими педагогами.

Аналіз сучасних педагогічних та містобудівних умов розвитку освітньої галузі показав, що зазначені проблеми ефективно можуть бути вирішені створенням територіальних освітніх округів. Пропонується на рівні певного житлового утворення в межах оптимальних радіусів доступності створити систему взаємопов'язаних навчально-виховних закладів, які були б доступні для кожної дитини даного житлового утворення та надавали б у комплексі якісну освіту.

Територіальний освітній округ — відносно новий принцип оптимального функціонування, розвитку та управління об'єктів освіти на місцевому рівні. В його основі — добровільне об'єднання загальноосвітніх навчальних закладів різних типів і форм власності з дошкільними, позашкільними, вищими та іншими навчальними закладами у межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці (району, міста або їх частин). Це одна з ефективних форм самоврядування та кооперації в освіті. До таких округів можуть входити також інші заклади культурно-побутового обслуговування, що сприяють здійсненню освітньої діяльності. Освітній округ розглядається як форма взаємодії навчальних закладів, що здійснюється за рахунок цілеспрямованого й організованого залучення освітніх ресурсів навчальних закладів різних рівнів освіти, форм власності і підпорядкування.

Навчальні заклади, що мають розвинуту навчально-матеріальну та навчально-методичну базу, зручне розташування і забезпечені кваліфікованими педагогічними кадрами, відповідним органом управління осві-

тою визначаються як опорні, з урахуванням освітніх потреб населення, перспектив соціально-економічного розвитку території, демографічної ситуації та інших місцевих умов. Опорний навчальний заклад виступає центром методичної роботи, де визначаються напрями та форми профільного навчання, нові методики проведення спеціальних курсів, показових майстер-класів, презентацій тощо. Опорний заклад, як правило, повинен мати розширену навчально-матеріальну базу, спеціалізовані лабораторії, науково-дослідні підрозділи та експериментальні майстерні. У своєму складі він може мати також інтернат з відповідними побутовими приміщеннями, спортивними майданчиками для часткового або довгострокового проживання учнів шкіл віддалених населених пунктів.

Головне педагогічне завдання територіального освітнього округу — підвищення якості освіти та її відповідність сучасним стандартам на основі ефективного використання потенціалу ресурсів кожного навчального закладу, координації та консолідації зусиль усіх суб'єктів освітнього округу, створення достатньо повного кола освітніх можливостей для всіх дітей та підлітків, забезпечення всієї повноти освітніх послуг, що надаються учням на території освітнього округу.

Створення таких округів ефективно і в архітектурно-містобудівному аспекті як таке, що відкриває реальні можливості удосконалення функціональних та архітектурно-планувальних якостей навчальної бази при раціональному та економічному її використанні, оптимізації територіальних ресурсів, підвищенні архітектурної виразності забудови за рахунок комплексних взаємопов'язаних проектних рішень. Одна з головних умов підбору територій для об'єднання в освітні округи — це можливість забезпечення повноти освітніх послуг, особливо в дошкільному вихованні та отриманні загальної середньої освіти. Важлива сама структура та якість мережі навчальних закладів, чому буде сприяти кооперація і перерозподіл ресурсів між освітніми закладами.

Територіальні освітні округи можуть формуватись як у сільських, так і в міських поселеннях. Але є принципові відмінності між територіями та структурним складом освітніх округів міських і сільських поселень, основою яких є містобудівні чинники. Сформовані на сьогодні педагогічні положення, що стосуються освітніх округів, переважно зорієнтовані на створення системи освітніх округів у сільській місцевості. Разом з тим такі округи ефективні також у міській забудові.

Основою формування мережі закладів дошкільної та загальної середньої освіти є доступність дітей та учнів до відповідних навчально-виховних закладів. Необхідно окремо розглядати пішохідну і транспортну доступність відвідувачів до навчально-виховних закладів у місті та сільській місцевості. На території освітнього округу виникає ще одна

обов'язкова умова повноцінного функціонування суб'єктів округу — пішохідна і транспортна доступність між ними.

У сільській місцевості залежно від складу суб'єктів та величини території, що обслуговується, запропоновано створення шкільного, міжшкільного, районного та міжрегіонального освітніх округів [1, 2].

Шкільний освітній округ є освітнім утворенням найнижчого рівня. До його складу входять загальноосвітній заклад I–III ступеня, заклади I–II і I ступенів. Шкільний освітній округ формується в межах транспортної доступності від загальноосвітнього закладу I–III ступеня, який в цьому утворенні є опорним закладом.

Міжшкільний освітній округ є освітнім утворенням більш високого рівня. Він формується з опорного загальноосвітнього закладу I–III ступеня, закладів I, I–II, I–III ступенів, у межах транспортної доступності від опорного загальноосвітнього закладу I–III ступеня.

Територія обслуговування міжшкільним та шкільним освітнім округом визначається радіусом транспортної доступності опорного загальноосвітнього закладу, який не повинен перевищувати 15 кілометрів. Виходячи з особливостей заснування освітніх округів рекомендується визначати границі округу в межах однієї або декількох поруч розташованих селищних рад.

Районний освітній округ — територіальна освітня система, до складу якої входять усі навчальні заклади та освітні установи адміністративного району. Такий округ є оптимальним освітнім утворенням у сільській місцевості для забезпечення сільських мешканців якісною шкільною початковою, базовою, повною середньою, початковою професійною освітою. Районний освітній округ має декілька опорних навчальних закладів з матеріально-технічною базою, що розраховується на кількість учнів, які мешкають в радіусі транспортної доступності від опорних шкіл. Якщо в межах територій шкільних та міжшкільних освітніх округів здійснюється щоденне обслуговування учнів, то в районному освітньому окрузі передбачається періодичне обслуговування учнів.

Щільність населення житлових районів міста у разі перевищує щільність населення сільської місцевості. Відповідно, транспортне навантаження на вулично-шляхову мережу міста є значно більшим, ніж у сільській місцевості. Також існує закономірність, що чим більша кількість населення міста, тим більші зазначені показники. Враховуючи принципову різницю у кількості населення, мережа навчально-виховних закладів у містах розвинута набагато більше, ніж у селах. Тому містобудівні підходи до формування територіальних освітніх округів у містах відрізняються від тих, які запропоновані для сільської місцевості.

Для міста рекомендується створення районного освітнього округу. Бажано, щоб межі освітнього округу співпадали з адміністративно-територіальним розподілом міста, однак це не обов'язкова умова. В системі освіти районного освітнього округу використовують дистанційні курси, заочні школи, сесійні види діяльності тощо. Поряд з районним освітнім округом в містах також пропонується створювати міжшкільні освітні округи, які формуються в межах пішоїдної доступності між суб'єктами цих округів.

Якщо в сільській місцевості основною метою створення освітнього округу постає проблема профільного навчання у старшій школі і підготовка до профільного навчання учнів середніх класів, то в міських школах існує проблема перенавантаження шкіл. Створення міжшкільного освітнього округу в місті допоможе вирішити також проблеми відсутності у багатьох школах необхідної кількості власних спортивних залів, актових залів, наукових лабораторій, творчих майстерень, відкритих площинних спортивних споруд. Територія міжшкільного освітнього округу в межах міста визначається виходячи з радіуса пішоїдної доступності до всіх суб'єктів, що входять до складу округу.

У крупних та крупніших містах рекомендується визначати територію міжшкільного освітнього округу на рівні житлового району або в межах міжмагістральних територій (рисунок). У великих та середніх містах рекомендується формувати міжшкільний освітній округ у межах території декількох житлових районів. На території малого міста можливо формування взагалі єдиного територіального освітнього округу.

Радіус доступності до загальноосвітніх шкіл I й II ступенів освіти складає 750 м, а середніх шкіл III ступеня — до 2000 м. Опорна профільна школа, районний ресурсний центр та міжшкільні навчально-виробничі комбінати в структурі освітнього округу також можуть мати радіус доступності до 2000 м.

Концепцією профільного навчання [3] запропоновані різні форми профільного навчання, які можуть здійснюватися на рівні районного і міжшкільного освітніх округів. Один з варіантів пов'язаний з об'єднанням декількох загальноосвітніх навчальних закладів навколо найбільш потужної школи, що має відповідну доступність, оснащена достатнім матеріальним і кадровим потенціалом і виконує роль «ресурсного центру». У цьому випадку, як відзначають педагоги, кожний загальноосвітній заклад такої групи забезпечує викладання в повному обсязі базових загальноосвітніх предметів і ту частину профільного навчання (профільних предметів і профільних курсів за вибором), які вона може реалізувати в рамках своїх можливостей. Інша профільна підготовка здійснюється

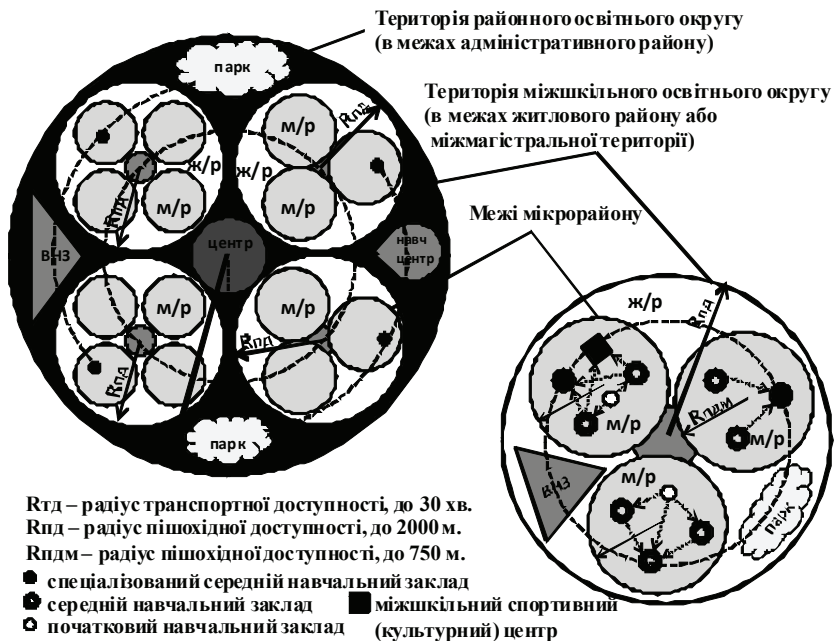

Рис. Модель територіальних освітніх округів у крупному місті

в районному ресурсному центрі. Така форма навчання може здійснюватися на рівні міжшкільного освітнього округу. Другий варіант заснований на кооперації загальноосвітньої школи із закладами позашкільної освіти, вищої, середньої й професійно-технічної освіти, що залучені до здійснення профільного навчання. Водночас широко використовують дистанційні курси, заочні школи, сесійні види діяльності тощо. Цей варіант може бути здійсненим на рівні районного освітнього округу.

Отже, об'єднання мережі навчально-виховних закладів в територіальні освітні округи — один з реальних напрямів модернізації об'єктів освіти в сучасних умовах. Подібні округи вже створюються в Київській, Харківській, Донецькій та інших областях України.

Список літератури

1. Тишкевич О. П. Архітектурно-планувальна організація сільських малокомплектних шкіл: Дис. ... канд. арх.: 18.00.02 / КНУБА. — К., 2010. — 192 с.
2. Осадчий І. Г. Освіта сільського регіону: теорія і технологія управління розвитком: Монографія / І. Г. Осадчий. — К.: Шкільний світ, 2005. — 260 с.
3. Концепції профільного навчання у старшій школі. Затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 21.10.2013 № 1456.

Стаття надійшла до редакції 27 травня 2014 р.